

Ηλεκτρονικό περιοδικό της
Ιεράς Μητροπόλεως
Κυρηνείας

ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ

«ΣΗΜΑΣΙΑ ΕΧΕΙ ΝΑ ΕΙΝΑΙ ΑΛΗΘΙΝΟΣ». ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ
ΣΤΟΝ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΘΩΜΑ

ΤΕΥΧΟΣ 8

2020

«ΣΗΜΑΣΙΑ ΕΧΕΙ ΝΑ ΕΙΝΑΙ ΑΛΗΘΙΝΟΣ». ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ
ΣΤΟΝ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΘΩΜΑ.¹

Abstract: Kyriakos Charalampides is widely recognized as one of the most prominent Greek poets, who perfected his craft and transcended the boundaries of his homeland, Cyprus, as he is broadly celebrated for the profoundness and universality of his poetry. In addition, his intellectual keenness—which is more than evident in his essays—and his exceptional personality and ethos enable him to rise above the current, limiting perception of the word “poet”. This is due to the fact that Charalampides prophetically delves into the fundamentals of art and gracefully connects it to the meaning of life, God, nature and history. He achieves this by transforming historical facts into a post-historical truth by means of a redeeming myth-making creativity. In this interview one may encounter some of the above described greatness of Charalampides along with the theological foreground of his thought, which may enlighten us in our quest for a theology that is purely poetic and thus truthful and beautiful.

Keywords: Creativity; Theology; Arts; Poetry; Truth; Christ; Inspiration.

Είναι δύσκολο να αποφύγει κανείς τον δοξολογικό τόνο, όταν αναφέρεται στον ποιητή Κυριάκο Χαραλαμπίδη και στο έργο του.² Ο Αμμοχωστιανός ποιητής, που μετοικεί για τέσσερις τώρα δεκαετίες στη Λευκωσία, έχει πείσει το πανελλήνιο, αλλά και τους «γευσιγνώστες της λογοτεχνίας»³ —κατά τη δική του έκφραση— σε διεθνές επίπεδο, ότι το έργο του είναι πανάξιο λόγου και μπορεί πια να συγκαταλεχθεί ανάμεσα στα κλασσικά έργα των κορυφαίων ποιητών του Ελληνισμού με οικουμενική δυναμική και απήχηση.⁴ Θα μπορούσαν, ασφαλώς κάποιои, να

¹ Αναδημοσίευση, περ. *Συμβολή* 2 (2016), σ. 75-84.

² Για τη ζωή, το έργο και κάποιες από τις ουκ ολίγες βραβεύσεις του Κυριάκου Χαραλαμπίδη. βλ. ενδεικτικά, Αλέξης Ζήρας, λ. «Χαραλαμπίδης Κυριάκος», *Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Πρόσωπα, έργα, ρεύματα, όροι*, Πατάκης, Αθήνα 2007, σ. 2340-2341.

³ Η φράση προέρχεται από αφιέρωσή του Κ. Χαραλαμπίδη στον διαπρεπή φιλόλογο Γ. Π. Σαββίδη, την οποία διαβάζουμε στον πρώτο τόμο των εκδομένων δοκιμίων του ποιητή: «Μνήμη Γ. Π. Σαββίδη γευσιγνώστη της λογοτεχνίας». Βλ. Κυριάκος Χαραλαμπίδης, *Ολισθηρός Ιστός*, 2 τόμ., Άγρα, Αθήνα 2009, τ. Α', σ. 7.

⁴ Μαρτυρία περί τούτου αποτελούν και οι εκδομένες μεταφράσεις έργων του σε πολλές ξένες γλώσσες, μεταξύ των οποίων η αγγλική, η γερμανική, η σουηδική, η βουλγαρική και η αλβανική.

διαφωνήσουν —στα όρια της όποιας θεμιτής διαφορετικής προτίμησης στα ποιητικά τους αναγνώσματα— με θέσεις όπως οι πιο πάνω. Αλλά αυτές καταγράφουν γεγονότα και όχι απλά προσωπικές απόψεις, καθώς η πενηντάχρονη και πλέον ποιητική κατάθεση του Χαραλαμπίδη πείθει τους λάτρες της αληθινής λογοτεχνίας για την πρωτοτυπία στην έκφραση, τη συνέπεια και το στοχαστικό βάθος που διαχρονικά τη χαρακτηρίζουν.

Η ποίησή του, που αρνείται σχεδόν πεισματικά την αυτοαναφορικότητα, φτάνει στις ρίζες της ανθρώπινης ύπαρξης στην επώδυνη ιστορική πορεία της —συχνά με προσωπεία αντιπροσωπευτικά των σημαντικών ιστορικών στιγμών της—, για να αποκαλύψει τελικά, μέσα από την πολλαπλή, ευεργετική λειτουργία του μύθου, τον πυρήνα της τέχνης, προσφέροντας τους πλούσιους χυμούς μιας γνήσιας καλλιτεχνικής ευαισθησίας.⁵ Τούτη η τελευταία, ως απολύτως αναγκαία για τον κόσμο θεώρηση και στάση, καθώς φωτίζει καθολικότερα τη ζωή μας, έχω την αίσθηση, πως καθιστά τον Χαραλαμπίδη κάτι πέρα και πάνω από την έννοια του ποιητή —τουλάχιστον με τη συμβατική σημασία του όρου· ή, αν θέλουμε, με την μειωμένη σημασία που συνήθως της προσδίδεται. Αυτή η καθολικότητα του ποιητικού οράματος, που ενσαρκώνει με το έργο του αυτός ο Έλληνας ποιητής της Κύπρου, τον εντάσσει δικαιωματικά —με παρούσα συνέντευξη που τιμά το περιοδικό μας— στο παρόν τεύχος, το οποίο καταπιάνεται με τις έννοιες του Δημιουργού της δημιουργίας και της δημιουργικότητας. Ένα τεύχος που προτείνει (θεματικό) φάσμα τόσο ευρύ και συνάμα συγκεκριμένο για όσους θεωρούν την ανθρώπινη ύπαρξη —σε όλες τις εκφάνσεις του βίου— ως ύπαρξη δημιουργική, δηλαδή εξάπαντος ποιητική.

Επιπρόσθετα, δεν μπορεί κανείς να αγνοήσει και τη θεολογικότητα του έργου του Χαραλαμπίδη. Αυτή εντοπίζεται σε πλείστα όσα έργα του με τρόπο τόσο ουσιαστικό, ώστε τον καθιστά, κατά την άποψή μου, φωνή σημαντική ανάμεσα στις άλλες φωνές της σύγχρονης θεολογίας· πλην, όμως, χωρίς να πρέπει κανείς να του αφαιρέσει την

Βλ. Θεοδόσης Πυλαρινός, «Η ποίηση του Κυριάκου Χαραλαμπίδη extra muros (σε ευρωπαϊκό και παγκόσμιο επίπεδο)», *Κυπριακή Βιβλιοφιλία* 17 (2011), σ. 6-9.

⁵ Μια αναγκαία υποσημείωση στις περί μύθου παρατηρήσεις στην ποίηση του Κ. Χαραλαμπίδη. Αναφέρομαι στη χρήση και καθιέρωση από αυτόν του όρου «μεθιστορία», ο οποίος αποτελεί και τίτλο ποιητικής συλλογής του, βραβευμένης με το πρώτο κρατικό βραβείο ποίησης της Ελλάδας το 1996. Βλ. Κυριάκος Χαραλαμπίδης, *Μεθιστορία*, Άγρα, Αθήνα 1995. Η «μεθιστορία» στον Χαραλαμπίδη έρχεται να ονοματίσει τον ποιητικό τρόπο που χαρακτήριζε ανέκαθεν τα έργα του. Στην ποιητική πια ωριμότητά του εφευρίσκει έναν όρο ο οποίος καταδεικνύει ένα σπάνιο χάρισμά του: να μεταμορφώνει την ιστορία —πολλές φορές με ακραιφνώς θεολογικό τρόπο—, αντλώντας από αυτήν και προσφέροντας εκλεκτά διδάγματα στον σύγχρόνό του αναγνώστη. Τούτη είναι μια λειτουργία της ποίησής του άκρως προφητική.

ιδιαιτερότητα και το προνόμιο να ονομαστεί ποιητής-θεολόγος — μια ιδιότητα κι ένα χάρισμα που έδωσε τόσους θαυμαστούς καρπούς εντός των κόλπων της Εκκλησίας. Χάρισμα και ιδιότητα που η απουσία τους ή η αποσιώπησή τους στεγνώνει τη θεολογική γλώσσα μας.

Δεν θα επιχειρήσω να δώσω και μία προσωπογραφία του ποιητή Χαραλαμπίδη. Αυτό θα απαιτούσε ίσως αρκετές σελίδες και θα είχε τόνο μάλλον προσωπικό, που νομίζω δεν έχει θέση στο προλόγισμα αυτής της συνέντευξης. Δυο λόγια μόνο για τον άνθρωπο Κυριάκο Χαραλαμπίδη, όπως τον γνωρίζω τα τελευταία δώδεκα και κάτι χρόνια, που νομίζω θα εξέφραζαν και άλλους που έχουν τη χαρά να τον έχουν συναναστραφεί. Άνθρωπος προσηνής, γλυκός, με ευγένεια αρχοντική και παιδικότητα σπάνια, εξαιρετικός ακροατής και ποιητής «ως τα μπούνια», που θα έλεγε ο Σεφέρης,⁶ ακόμα και στον προφορικό του λόγο.⁷ Άνθρωπος με πάθος για όλα: τη φιλία, τη φύση, τη συναναστροφή, τον τόπο του, τη γνώση, την αλήθεια· εν ολίγοις, την αληθινή ζωή. Μιλάς μαζί του και πλουτίζεις, πασχίζοντας να κρατήσεις αδιάπτωτη τη συγκέντρωσή σου, γιατί δεν λέει τίποτα το ευτελές· φεύγεις από κοντά του γεμάτος ιδέες και όρεξη για δημιουργία, γνωρίζοντας πως από τη «σπορά» του ποιητή που σου μίλησε σαν ξέφρενος χείμαρρος παράπεσαν και κάποια μικρά σπόρια που δεν πρόλαβαν να βρουν θέση στο δικό σου χωράφι ή απλά είναι καθ' οδόν για τον προορισμό τους. Φεύγεις, επίσης, «ηττημένος», γιατί ο πλούτος και το βάθος της σκέψης του θέτουν τον πήχη ψηλά και σου δείχνουν πως έχεις ακόμα πολύ δρόμο· αλλά η χαρά μένει αμείωτη για τις λεπτές ποιητικές αποκαλύψεις τις οποίες μετέλαβες ενώπιος ενώπιω με έναν άνδρα της τέχνης που περιέχει την αυθεντικότητα μιας άλλης εποχής και τη ζωντάνια μιας διψασμένης για ουσία ύπαρξης.

Οι ερωτήσεις της παρούσας συνέντευξης δόθηκαν σε γραπτή μορφή στον ποιητή, ο οποίος ανέλαβε να τις απαντήσει επίσης σε γραπτό κείμενο με την παράκληση να περιοριστεί σε συγκεκριμένο αριθμό λέξεων, αλλά και την θεμιτή απέναντι στους

⁶ Βλ. Ιγνάτης Τρελός [= Γιώργος Σεφέρης], *Οι ώρες της «Κυρίας Έρσης». Ένα ψευδώνυμο δοκίμιο του Γιώργου Σεφέρη*, Ερμής, Αθήνα 1987, σ. 16. Τη φράση τούτη χρησιμοποίησε ο Σεφέρης αναφερόμενος στον Νίκο Γαβριήλ Πεντζίκη, φίλο του Κυριάκου Χαραλαμπίδη. Οι δυο τους συναντήθηκαν και συνομίλησαν αρκετές φορές σε Κύπρο και Θεσσαλονίκη και τη σχέση τους χαρακτήριζε μεγάλη, αμοιβαία εκτίμηση.

⁷ Να σημειώσω, αν και έχει κατά καιρούς επισημανθεί και από άλλους, ότι ο έντεχνος, πλουτοφόρος λόγος του Χαραλαμπίδη, ξεπερνά κάθε ειδολογική διάκριση, δηλαδή μεταμορφώνει κάθε κείμενό του σε ποίηση. Τούτο παρατηρεί ο ασκημένος αναγνώστης στα δοκίμιά του. Έχω την αίσθηση ότι αυτή η παρατήρηση αναμφίβολα ισχύει και για τις απαντήσεις του στα ερωτήματα που συναπαρτίζουν την παρούσα συνέντευξη.

μεγάλους «άδεια» να ξεπεράσει το όποιο όριο όφειλε η σύνταξη του περιοδικού να θέσει. Προηγήθηκε συνάντησή μας, μήνα Αύγουστο στα παραλιακά της πόλης του Ζήνωνα, κατά την οποία του ζήτησα να μας παραχωρήσει τη συνέντευξη, για να πλουτίσει τη νέα συμβ-ολική εκδοτική μας προσπάθεια και αποδέχθηκε με ευχαρίστηση. Είμαι σίγουρος ότι όσα είπε έχουν εξαιρετικό ενδιαφέρον για όλους μας. Αποχωρώντας από το τραπέζι μιας —όπως πάντα— καρποφόρας συνάντησης, παρόντος και του υιού Ρήσου Χαραλαμπίδη, τους εξέφρασα τη χαρά μου, καθώς παρατήρησα, ότι πατέρας και υιός προτιμούν τα καλοκαίρια τις παραλίες της Λάρνακας για να παραθερίσουν. Η απάντηση του πατέρα ποιητή ήταν απλή, μεστή, συγκεκριμένη: «εδώ είναι πιο αληθινά». Α-λήθεια, που είναι μνήμη, αληθινός ως ποιητής: λέξεις που ίσως μπορούν περιεκτικά να προοδοποιήσουν τα σοφά λόγια του Κυριάκου Χαραλαμπίδη με τα οποία απάντησε στα ερωτήματά μας.

—Το παρόν τεύχος του περιοδικού μας είναι αφιερωμένο στο τρίπτυχο των εννοιών «Δημιουργός, δημιουργία, δημιουργικότητα». Αν σας ζητούσαμε να συνδέσετε τις τρεις αυτές έννοιες, καθώς κοινωνούν, όλες τους, με τη φύση της ποιητικής εργασίας, ποιές θα ήταν οι σκέψεις σας;

—Θα μπορούσε να γράψει κανείς μια έκθεση ιδεών για την Ποίηση, που άλλωστε αποτελεί, όπως δηλώνει τ' όνομά της, τη ροπή και τη δύναμη προς Δημιουργία. Εν προκειμένω η ταύτιση λέξης και περιεχομένου είναι ένα πράγμα. Προσέξτε: είπα «πράγμα», γιατί κάθε δημιουργική έκφανση αποτελεί δυναμικά και μια προσπάθεια του λόγου να εκφέρει τα έργα του Υψίστου Ποιητή-του Θεού τα πράγματα δηλαδή. Εκείνος έλεγε και εγένετο. Ο Λόγος ήταν η κινούσα αρχή της σωματικής ύπαρξης και της εν χρόνω σαρκώσεως των αόρατων και ακατασκεύαστων πραγμάτων. Φιλόσοφοι, θεόσοφοι, αποκρυφιστές, αστρολόγοι και άλλοι μπορούν να έχουν κάποια θεωρία ως προς αυτό. Η ουσία είναι αλλού και δεν σχετίζεται με θέσεις και απόψεις, παρά με τη βιωμένη εμπειρία μιας άσκησης εσωτερικής. Αν πρέπει ωστόσο να δώσω κι εγώ από τη σκοπιά μου μιαν απάντηση, θα έλεγα πως η δημιουργία ως πράξη ζωής δεσμεύει αδιόρατα τον άνθρωπο, είτε είναι πραγματικός θεολόγος (εφόσον αναζητεί το λόγο του Θεού), είτε ευσεβιστής (εφόσον περιορίζεται από την τυπολατρία), είτε άγνωστικιστής, ακόμη και άθεος (εφόσον αφαιρεί προϋποθέσεις πίστεως και ελπίδας). Το πώς επιτελείται αυτή η δέσμευση είναι κάτι που υπάγεται σε δρόμους

μυστικούς. Κανείς δεν γνωρίζει τη συνέχεια, τις μεταπτώσεις, τις μεταστροφές, τι τέξεται η αύριον. Αυτό θαρρώ πως είναι η μεγίστη ευεργεσία της δημιουργικότητας. Διότι μας εισάγει σε μία κάθετη σχέση προς το μυστήριο της τέχνης και της ζωής, όπως την δημιουργεί και την κατοπτρεύει αενάως ο Κύριος της Δημιουργίας, «ο πάντων επιστήμων».

—Ο Μάνος Χατζιδάκις, τον οποίο εξ όσων γνωρίζουμε, συναναστραφήκατε προσωπικά, σε συνεντεύξεις και κείμενά του, τόνιζε πάντοτε την ουσιαστική σχέση της έμπνευσης με την εργασία και όχι με μια έκτακτη, μαγική διαδικασία. Θα συμφωνούσατε αν αναλογιζόσασταν τις επί δεκαετίες προσωπικές δημιουργικές σας απόπειρες;

—Η αλήθεια είναι ότι γνώρισα τον Χατζιδάκι από κοντά μονάχα μία φορά, στο Πρώτο Ποιητικό Συμπόσιο που έγινε στην Πάτρα, τη δεκαετία του '80. Συνομιλήσαμε για τη ζωή, όχι ειδικά για την τέχνη. Τούτο όμως ήταν αρκετό για να καταλάβω τις συγχορδίες της ψυχής του, που είχαν το βασιλείο τους στο αδέσμευτο πέρασμά του ανθρώπου από τη ζωή. Χωρίς αμφιβολία η έμπνευση, που το πρώτο κύτταρό της μας δίνεται εξ ουρανού, προϋποθέτει καλλιέργεια και μόχθο για να αποδώσει καρπούς. Θυμηθείτε την παραβολή με τα τάλαντα, καθώς και τη θεία προτροπή «αιτείτε και δοθήσεται υμίν, την θύραν κρούετε και ανοιγήσεται». Και ακόμη πιο πολύ, τη φράση «η Βασιλεία του Θεού βιάζεται και βιασταί αρπάζουσιν αυτήν». Τίποτα δεν μας δίνεται χαριστικά. Μονάχα η Θεία Χάρις, εφόσον αξιωνόμαστε να γίνουμε ταπεινοί θεράποντες της τέχνης, με ανεξάντλητο μόχθο και πάθος καλλιέργειας.

—Ποιά είναι, ή ποιά θα μπορούσε να είναι, κατά τη γνώμη σας, η επιρροή της ποίησης, ως δημιουργικής πράξης προικισμένων ανθρώπων, στην κοινωνία ευρύτερα; Είναι η ποίηση για τους λίγους, ή προορισμένη να μιλάει στις καρδιές και στη σκέψη όσων έχουν τις προϋποθέσεις να την προσλάβουν σε όλο της το εύρος;

—Αυτοί που είναι προικισμένοι να προσλάβουν την ποίηση σε όλο της το εύρος, θα πρέπει μάλλον να είναι ισοδύναμοι με τον ποιητή. Η υψηλή τέχνη προϋποθέτει το αντιζύγισμά της. Με λίγα λόγια, ο ιδιοφυής δημιουργός προϋποθέτει, ως πομπός, ιδιοφυή αποδέκτη. Αν δεν επιτευχθεί μια τέτοια πνευματική, ως την πούμε, μετάληψη, το πνεύμα δεν θα κοινωνήσει την ουσία του. Φυσικά δεν είναι τα πράγματα τόσο άτεγκτα. Δεν μιλάμε για Παλαιά Διαθήκη. Η Νέα Διαθήκη προσδίδει στον άνθρωπο

το γλυκοχάραμα της μελιχιότητας, και από τούτο κινώντας, η ποίηση ιλαρώνει τον κόσμο καθώς ευαγγελίζεται το πρόσωπο του Θεού. Το θείον κάλλος, που είναι και το ζητούμενο κάθε μορφής τέχνης, ακόμα κι αν αυτή συνομολογείται με την αναρχία και την άσκημη όψη των πραγμάτων, αναφύεται μέσα από τη ζωή, όπως δεν τη γνωρίσαμε ή όπως εκδηλώνεται στο επίπεδο της τέχνης. Για να το πω πιο απλά, η Ποίηση δεν επιδρά άμεσα, ούτε και πρέπει, εφόσον όλα τα πράγματα χρειάζονται το χρόνο τους. Σε όσους με ρωτούν γιατί δεν προχώρησε ο κόσμος προς την εξελικτική του τελειότητα, απαντώ: Στοχαστείτε πως έχουν περάσει μόλις δυο χιλιάδες χρόνια από τη γέννηση του Χριστού. Στοχαστείτε πάνω στο ερώτημα του Άντον Τσέχοφ: Πώς θα είναι άραγε ο κόσμος σε 100 ή 200 χρόνια από τώρα; Εφόσον η παγκόσμια κοινωνία είναι γενικώς αντιπονητική, θα περιοριστούμε για την ώρα στις νησίδες που παρέχουν προσφυγική κάλυψη στον μέγα «ξένο» που είναι ο Άνθρωπος και η τέχνη του.

—*Ποιά είναι η άποψή σας για τη δημιουργική συνάντηση ή σύμπλευση των τεχνών ως δημιουργικών πράξεων; Ξέρουμε ότι η μελοποίηση ποιημάτων γνώρισε στον ελληνικό χώρο κορυφαίες στιγμές καλλιτεχνικής έκφρασης και λαϊκής αποδοχής. Θα μπορούσαν να υπάρξουν άλλες τέτοιες ευτυχείς συνενώσεις της ποίησης, λόγου χάρη, με άλλες τέχνες;*

—Αυτό είναι δεδομένο. Οι τέχνες είναι αλληλεξαρτόμενες. Αλληλοσυμπληρώνονται σ' αλληλοπεριχώρηση (όρος θεολογικός), διατηρώντας ωστόσο την αυτονομία τους. Η σύμμιξη προάγει νέες δυνατότητες τέχνης, νέες όψεις πραγμάτων, κάτι δηλαδή που δημιουργείται από την ένωση των στοιχείων. Έχει και η τέχνη τη χημεία της, όπως άλλωστε το καθετί. Παρόλα αυτά, κάθε τέχνη διαθέτει τα δικά της όρια έκφρασης. Η ποίηση λόγου χάρη διαφέρει από την πεζογραφία, ακόμη κι όταν καταργεί τους στίχους. Αξίζει να μελετηθεί ο ιδιαίτερος χώρος λειτουργίας κάθε καλλιτεχνικού είδους. Εκεί που συνάπτονται τα είδη, αναπτύσσεται μια νέα δυναμική, ένα νέο είδος, ας πούμε, νευρώνος, που προκαλεί καινούριες διασπάσεις, χημικές αντιδράσεις και προωθητικούς αιφνιδιασμούς.

—*Η μεταφραστική εργασία σας πάνω στα υμνολογικά κείμενα του Ρωμανού του Μελωδού, η οποία είναι και βραβευμένη από την Ελληνική Εταιρεία Μεταφραστών Λογοτεχνίας, αποτελεί μια πράξη βυθισμού στη ποιητική θεολογία της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Θα μπορούσατε να μοιραστείτε μαζί μας τους πνευματικούς καρπούς που*

δρέψατε με αυτή σας τη δημιουργική εργασία από την οπτική γωνία της «φιλόκαλης αισθητικής» της Ορθοδοξίας;

—Η ισχυρή πεποίθησή μου είναι ότι ο Ρωμανός ο Μελωδός είναι ακόμη «άγνωστος». Το μεταφραστικό εγχείρημά μου αποσκοπούσε στο να τον γνωρίσω από κοντά, να πάρω τον παλμό των λέξεών του και να κερδίσω κάτι από την τέχνη του, μπαίνοντας στο εργαστήρι του. Το είπα και αλλού: Καθώς εργάζεσαι μαζί του, λέξη προς λέξη, μαθαίνεις πώς να βηματίζεις στο ρυθμό του, ενστερνίζεσαι την ανάσα του. Στην αρχή τον υποδύεσαι, σταδιακά ταυτίζεσαι μαζί του. Από την άλλη δοκιμάζεις και την αντοχή της γλώσσας, και τούτο σε βοηθά να συντάσσεσαι, να συγκροτείσαι ως άνθρωπος. Γιατί με τη «μετάφραση» —τη «μεταφορά» αίματος δηλαδή και από το ένα σώμα στο άλλο, τη θυσιαστική σου εν τέλει πράξη— θητεύεις στην εγκράτεια και την άσκηση, την ταπεινοφροσύνη και το σεβασμό προς τον καρπό του πνεύματος του άλλου. Τί είναι άλλωστε η μετάφραση; Ένα δοκίμιο σκέψης· γράφοντας υποθηκεύεις τον εαυτό σου στον αναγκαίο στοχασμό. Η διαμόρφωση του μέλλοντός μας εξαρτάται από τις ασκήσεις ακριβείας του μυαλού. Εκείνο που μου αποκάλυψε, πάντως, ο Ρωμανός είναι πως η γλώσσα του περικλείει τόσο τη λογισσύνη όσο και τη λαϊκότητα και ότι μπορεί, παραμένοντας πιστή στους δοτούς περιορισμούς του δόγματος, ν' απογειώνεται δοξολογώντας και μιαν άλλη Πλατυτέρα, που λέγεται Ποίηση. Μη λησμονάμε ότι ο θεολογικός λόγος φθάνει στην κορύφωσή του όταν διατυπώνεται ποιητικά. Χάρη σ' αυτό ο Ρωμανός οδήγησε τον ύμνο στη μορφική τελειότητα και την εκλέπτυνση, του προσέδωσε πλαστικότητα και ανέβασε τη γλώσσα σε επίπεδο μοναδικού και ιερού Κάλλους. Τί θεολογικότερο από αυτό;

—Στο ποίημά σας *«Παναγία η Κανακαριά»* ολοκληρώνετε τη σύνθεση με τον εξής καταληκτήριο τρίστιχο: *«Δώσε στο χάος ελπίδα χρησιμότητας, / καθόρισε τη βάση της μελλοντικής / διάκρισης στ' ωραίο και το καλό»*.⁸ Είναι ένας στίχος μεστός, όπως όλοι οι δικοί σας στίχοι και, φυσικά, εντάσσεται στην ευρύτερη συνάφεια του εν λόγω ποιήματος. Εν τούτοις, έχει μία δυναμική ευρύτερη, η οποία θα μπορούσε να αφορά τη διαχρονική μοίρα του Ελληνισμού και του κόσμου σε καιρούς χαλεπούς, όπως αυτοί που ζούμε, κατά τους οποίους η δοκιμασία έχει αλλάξει σχήμα και όνομα. Αν σας ζητούσαμε να μας μεταφέρετε τούτη τη δυναμική αυτών σας των στίχων σε σχέση με το παρόν, το παρόν μας: τί θα μας λέγατε;

⁸ Χαραλαμπίδης, «Παναγία η Κανακαριά [Λεπτομέρεια]», *Μεθιστορία*, σ. 100, στίχ. 28-30.

—Ας θυμηθούμε πρώτα απ’ όλα την αφετηρία του ποιήματος. Αναφερόμουν στην καταλήστευση και την υφαρπαγή των περιφήμων ψηφιδωτών της ομώνυμης εκκλησίας στην κατεχόμενη Λυθράγκωμη. Ήθελα να υπογραμμίσω ακριβώς ότι ο κόσμος κυμαίνεται μεταξύ βαρβαρότητας και ελπίδας, ανάμεσα στις δυνάμεις του Καλού και του Κακού. Και ποιά είναι η μοίρα των πραγμάτων; Όχι μονάχα του Ελληνισμού στη διαχρονική του πορεία, μα και όλου του κόσμου που δυστυχώς μαστίζεται αενάως από τις κακοτεχνίες του Διαβόλου. Περιττεύει να υπενθυμίσω τα λόγια του Ντοστογιέφσκι, πως «η Ομορφιά θα σώσει τον κόσμο». Δεν υπάρχει ομορφιά χωρίς τη διαμεσολάβηση του άλγους. Ο Πωλ Βαλερύ το λέει ευθέως: «Ο ορισμός της ομορφιάς είναι απλός: η ομορφιά είναι πόνος». Εννοούσε υποθέτω τον γλυκοπερίχυτο πόνο που προκαλεί η χαρμολύπη, την κατάσταση εκείνη της ψυχής που κερδίζει την ευδαιμονία της με την απόσταξη του πόνου.

—«Αποκαθήλωση Α'» και «Αποκαθήλωση Β'», «Ιστορία Χριστολογική», «Πρόσκληση σε δείπνο» και διάφορα άλλα ποιήματά σας έχουν ως κοινό γνώρισμα, κοινό κορμό ή κεντρικό πρόσωπο τον Χριστό. Θα μπορούσαν να ονομαστούν Χριστολογικά ποιήματα. Θα θέλατε να αναφερθείτε στο κίνητρό σας όταν ασχολείστε ποιητικά, μυθοποιώντας ή «αναμυθεύοντας» —όπως θα έλεγε ο Νίκος Ματσούκας—, (με) το πρόσωπο του Θεανθρώπου;

—Εκείνο που με συναρπάζει και με συγκινεί στο Χριστό είναι το ανθρώπινό του πρόσωπο, όπως εκδηλώνεται και κορυφώνεται ως *ευπάθεια* την ώρα του μαρτυρίου του. Το γεγονός ότι ενσαρκώθηκε ως Υιός του Ανθρώπου, συνιστά και το κατεξοχόν γνώρισμα της θεϊκότητάς του. Ουσιαστικά ο Χριστός ήρθε στη γη για να μας υπενθυμίσει το πρόσωπό μας, να μας υποδείξει την ευπάθειά μας, που είναι και η δικιά του. Αν σήκωσε απάνω του την αμαρτία του κόσμου, αυτό συμβολικά σημαίνει πως μας πίστωσε με τη δυνατότητα να τον σώσουμε κι εμείς σηκώνοντας το δικό του φορτίο αμαρτιών. Μιλώ για τις αμαρτίες που δεν έπραξε, αλλά που σήκωσε για λογαριασμό μας. Έχουμε χρέος να κοιτάμε προς την κατεύθυνση της σωτηρίας, να συνειδητοποιούμε την ευπάθειά μας που έχει θεϊκή την καταγωγή και να εντασσόμαστε στο πλαίσιο της Αγίας Ευαισθησίας, έτσι ώστε να συλλαμβάνουμε το μυστήριο της Ομορφιάς αυτού που είναι «ο ωραίος κάλλει παρά πάντας ανθρώπους». Με τέτοια αισθήματα κι αισθήσεις θα έπρεπε να πορευόμαστε, για να συλλαμβάνουμε ποιητικά την έννοια του Θεού και να «αναμυθεύουμε» την ιστορία. Να προχωράμε δηλαδή πέρα από την ιστορία προς τη μεθιστορική διάσταση του

κόσμου, επιζητώντας εσχατολογικά την υπέρβαση των επίγειων πραγμάτων. Η σωτηρία είναι το καθήκον και η ευθύνη μας. Μέσω αυτής επιτελείται η προσωπική συνάντηση —η κοινωνία— ενός εκάστου με τον Χριστό ως Σωτήρα. Εφόσον το αντιλαμβανόμαστε αυτό, παραμένουμε στη ζώνη του αληθινού Πυρός, στα χέρια του ζωντανού Θεού. Με αυτό το πρίσμα συντάσσω κι εγώ τον εαυτό μου, συντάσσοντας ποιήματα.

—Και τώρα μια ερώτηση που άπτεται στο περιεχόμενο του τρέχοντος τεύχους του περιοδικού μας. Πώς ανακαλύπτει ο ποιητής τον Ποιητή του κόσμου; Υπάρχει σε αυτή την πορεία ανακάλυψης-αποκάλυψης κάποια ειδική ποιητική μέθοδος; Αν ναι, είναι αυτή η μέθοδος αντιεπιστημονική υπό την έννοια ότι δεν υπακούει στους όρους της λογικής, αλλά του μύθου, της φαντασίας και της διαίσθησης;

—Η ερώτηση άπτεται και του περιεχομένου της τρέχουσας ζωής. Εάν δεν επανεύρουμε τα σημεία που μας συνδέουν με την ολιστική αντίληψη των πραγμάτων, εάν δεν βιώσουμε την αλήθεια ότι «πάντες έν εσμέν» (σύμφωνα με τη χριστιανική θεώρηση) ή «έν τω παν» (σύμφωνα με την αρχαιοελληνική φιλοσοφία) δε θα μπορέσουμε να λουστούμε στο αποκαλυπτικό φως της Θείας Παρουσίας. Ο Ποιητής του Κόσμου είναι η πηγή και η κλήση μας. Συνέχεια μας καλεί κοντά του, στο Δείπνο της Βασιλείας του. Αρκεί να το νιώσουμε βαθιά. Η μέθοδός του επαφίεται σε μας, καθόσον σέβεται απόλυτα την αυτεξουσιότητά μας. Δεν παρεμβαίνει, γιατί θα καταργούσε την ελευθερία μας. Ακόμη και η αμαρτία είναι «χάρης» δοσμένη από το Θεό, εφόσον μας παρέχει το ελεύθερο να τη διαπράξουμε. Με τέτοια θεώρηση του κόσμου, και της από Θεού εκπόρευσής του, τα ποιητικά σύνεργα του μύθου, της φαντασίας και της διαίσθησης, ταγμένα από τη φύση τους να υπερβαίνουν τους όρους της φυσιοκρατικής λογικής και της επιστημονικής τεκμηρίωσης, αγγίζουν καταστάσεις άλλου τύπου εμπνοής. Όλα χρειάζονται στον κόσμο, καθετί λειτουργεί καθώς του ετάχθη. Αλλά θα πρέπει και ν' αποδεχτούμε πως υπάρχουν διαφορετικοί τύποι ανθρώπων και διαφορετικές ως εκ τούτου αλήθειες. Το βασικό ερώτημα είναι: «Τί εστί Αλήθεια;» Η απάντηση βρίσκεται στην ίδια την Αλήθεια, που γνωρίζει ποιά είναι αλλά δεν απαντά, σεβόμενη για μια ακόμη φορά το αυτεξούσιο της απορίας μας.

—Κλείνοντας, μία κάπως ιδιαίτερη ή «ιδιότροπη» ερώτηση: θα θέλατε να μας πείτε, κατά τη γνώμη σας, «ποιός δεν είναι ποιητής» ή, για να το θέσουμε διαφορετικά: «τί δεν είναι ποίηση;»

—Θα απαντήσω στο δεύτερο, που είναι...το πρώτο: Ποίηση είναι η ανάσα της ζωής. Άρα τί δεν είναι ποίηση; Αυτό που στερείται ζωής και κείται καταγής νεκρό και σήπεται και όζει. Ποίηση είναι η Ανάσταση της ζωής. Ο ποιητής ευαγγελίζεται τη Θεία Γέννηση, την Αναγέννηση και την Ανάσταση. Σημασία έχει να είναι αληθινός, ακόμη κι αν διέπεται από αγνωστικισμό ή αυτοπροσδιορίζεται ως άθεος. Η Ανάσταση δεν έχει να κάνει με τη θεωρία, παρά με τη ζωή. Η αγωνία για τον κόσμο και η τραγική αίσθηση των πραγμάτων είναι τα σωστικά σχοινιά για μian ανθρώπινη εις Αδου κάθοδον.